

אבות ותולדות בטומאה

א. פתיחה

דיני טומאה וטהרה הינם מסובכים ביותר, וקשה להבין את ההיגיון שעומד מאחוריהם. ישנם הרבה סוגי טומאה, ולכל סוג טומאה יש הלכות ספציפיות שקובעות את רמת הטומאה, דרך קבלתה ודרך הסרתה. בשיעור זה ננסה להציע הסבר כללי ומקיף לחלק רב מדיני טומאה והעברתה.¹ ראשית, נדון בשני הסברים אחרים, ולאחר מכן נציע הסבר שלישי. שיעור זה ישמש כשיעור פתיחה לנושא של טומאה וטהרה בכלל, ויעלה בפנינו מושגי יסוד וחלק מהדינים.

ב. היחלשות הטומאה

ההבנה הפשוטה בהעברת הטומאה היא שקיים תהליך של דילול או היחלשות הטומאה. ולכן, כאשר חפץ נוגע בדבר טמא ונטמא, הטומאה שהוא מקבל חלשה יותר מהטומאה המקורית. לדוגמה, כאשר אב הטומאה נוגע בחפץ אחר, החפץ השני הופך להיות ולד הטומאה, שהוא קל מהאב בדרגה אחת (עי' רמב"ם הל' טומאת מת ה:ח). בנוסף, על פי גישה זו ניתן להסביר שדברים מקבלים טומאה ברמות מסוימות לפי הרגישות שלהם לטומאה: אדם וכלים הם פחות רגישים לטומאה, ולכן מקבלים טומאה רק מאב הטומאה (בבא קמא ב:).² אוכל הוא רגיש יותר ולכן הוא יכול להיות ראשון או שני לטומאה (רמב"ם הל' שאר אבות הטומאה י:ט). תרומה וקדשים הינם רגישים עוד יותר, ולכן תרומה נעשית שלישי לטומאה וקודש אף נעשה רביעי לטומאה (טהרות ב:ג-ה).³ למרות העובדה שהסבר זה מובן ופשוט, יש בו קשיים משמעותיים.⁴

- יש לציין כי הסבר זה נועד להסביר את השתלשלות הטומאה וגורמי קבלתה, ולא את מקורות הטומאה כגון מת ונבילה וכו'.
- חופ מכלי חרס שאינם יכולים להיות אב הטומאה (עי' רמב"ם הל' טומאת מת ה:ו).
- זוהי הדעה הרווחת בש"ס, אך ההפרדה הזו שבין תרומה וחולין ביחס לשלישי לטומאה נתונה במחלוקת לשני הכיוונים. במשנה בסוטה (כז:) מובאת מחלוקת בין ר' עקיבא ורבן יוחנן בן זכאי האם שלישי לטומאה טמא או טהור. רש"י (על אתר ד"ה שמתמא את השלישי, עתיד) הבין שר' עקיבא מטמא אף בחולין, ואילו ריב"ז מטהר אף בתרומה. אמנם, כאמור, חכמים (טהרות ב:ג-ד) חולקים על

ג. אבות ותולדות

מ"ר הרב אהרן ליכטנשטיין שליט"א (שיעורי הרא"ל טהרות עמ' 85) חידש הבנה אחרת בהעברת טומאה, לפיה הגדרת אב הטומאה היא היכולת לטמא וליצור תולדה. התולדה נוצרת מכך שנגעה באב הטומאה – **אב הטומאה יוצר תולדה**, כמו שאשה יולדת בן. ההסבר הזה נשאב מהגמ' בב"ק (ב-ב:) שמשווה בין תולדות בשבת לתולדות בטומאה. בהלכות שבת קיימת מערכת של אבות מלאכה ותולדותיהם בלבד, ואין מושג של 'תולדה לתולדה'.⁵ אם כן, ייתכן ואותה תופעה קיימת בהלכות טומאה, כך שאין 'תולדה לתולדה' בטומאה. 'אב' יוצר 'תולדה' מפאת עצם העובדה שהוא 'אב'. התולדה הזאת אינה יכולה להמציא תולדה אחרת מכיוון שאין לה הגדרה של אב הטומאה. ברם, היא אכן טמאה בפני עצמה, ועל כן היא יכולה להעביר את הטומאה הלאה ולעשות שני לטומאה. אמנם, אותו שני לטומאה אינו מטמא דברים אחרים כיוון שאינו 'תולדה' על אף שיש בו טומאה. לפי

שניהם ומחלקים בין חולין ותרומה. בנוסף, ראוי לציין כי נחלקו הראשונים האם שלישי בתרומה ורביעי בקודש הם דאורייתא או דרבנן. הרמב"ם (הל' שאר אבות הטומאה י:ט) סבור ששלישי ורביעי טמאים רק מדרבנן, אבל התוס' (חולין לה. ד"ה אין) סבורים ששלישי ורביעי הם טמאים מן התורה. רש"י סותר את עצמו, שהרי בסוטה (כט: ד"ה ממאי) הוא סבור שהם טמאים מדאורייתא, ואילו בחולין (לה. ד"ה אלא) ובפסחים (יט. ד"ה א"ל) הוא סבור שהם טמאים רק מדרבנן. עיין בשיעור בעניין "טמא ופסול" לדיון במעמד שלישי ורביעי בטומאה.

4 קשיים בהסבר הראשון (היחלשות הטומאה):

- א. ההסבר הזה אינו מסביר את הסיבה לכך שחפצים מסוימים הינם רגישים יותר לטומאה, ומאידך חפצים אחרים הם פחות רגישים לטומאה. מדוע אוכל יכול להיטמא מראשון, ואדם וכלים אינם יכולים להיטמא מראשון? מובן מאליו מדוע תרומה וקדשים הם רגישים יותר, אבל מדוע אוכל יותר רגיש לטומאה מאשר אדם?
- ב. לפי הסבר זה נוצר פרודוקס מסויים. מצד אחד, אוכל חמור מאדם וכלים שהרי הוא יכול להיות שני, בניגוד לאדם וכלים (ב"ק ב:), אך מצד שני אדם וכלים יכולים להיות אב, ואילו לדעת הרמב"ם (הל' שאר אבות הטומאה י:ט) אוכל אינו נעשה אב הטומאה כלל ועיקר (עי' להלן בהערה 17)! איזה חמור מהשני ואיזה מהם יותר רגיש לטומאה?
- ג. לפי ההסבר הזה, אין הבדל מהותי בין 'אב' לבין 'תולדה'. כיוון שהטומאה עוברת בתהליך של היחלשות עוצמת הטומאה, ההבדל בין הדרגות הוא כמותי גרידא. ראשון לטומאה חמור משני לטומאה מחמת עוצמת הטומאה שגלומה בתוכו, ועל אותו משקל אב הטומאה חמור מראשון לטומאה מחמת עוצמת הטומאה שבו. יוצא שההבדל בין אב לבין תולדה זהה במהותו והבדל שבין תולדה אחת לתולדה שניה, והמונח 'אב' אינו מורה על שום הבדל איכותי או מהותי. הקביעה הזאת מתנגדת לפשטות המונחים 'אב' ו'תולדה', מהם משתמע שקיים הבדל מהותי ביניהם.

5 רבינו חננאל (שבת עג:) אמנם סבור כי יש תולדה לתולדה בשבת, אבל זו דעת יחיד.

זה, ראשון לטומאה נחשב 'תולדה' ואילו שני לטומאה אינו לא 'תולדה' ולא 'תולדה לתולדה' – לשני לטומאה יש טומאה אך אין לו זהות של 'תולדה'. לסיכום, 'אב הטומאה' פירושו היכולת ליצור 'תולדה', בעוד ש'תולדה' מתפרשת כיכולת להעביר טומאה ללא יצירת 'תולדה' אחרת. שני לטומאה קיבל טומאה מראשון לטומאה, ולכן הוא טמא, אך אינו יכול להעביר את הטומאה הלאה מכיוון שאינו 'תולדה'. לפי הסבר זה אמנם נפתרות כמה בעיות שבהסבר הראשון,⁶ אך במקביל מתעוררות בעיות אחרות.⁷

6 שיטה זו פותרת את שלשת הקשיים שבגישה הראשונה:

- א. לפי שיטה זו אין צורך לדבר על 'רגישות' לטומאה, אלא ניתן לומר שהלכות טומאה מבוססות על מערכת קבועה של אבות ותולדות.
- ב. כאמור, לא מדובר על רגישות או על חומרה, אלא על מערכת של אבות ותולדות. ממילא, אין פרודוקס בכך שאדם וכלים נעשים אב ולא שני, ואילו אוכל נעשה שני ולא אב, אם כי הדבר עדיין זקוק להסבר.
- ג. השיטה הזאת גם מישבת את הדעת בכך שהיא טוענת שאכן קים הבדל מהותי בין 'אב' לבין 'תולדה' – ביכולתו של האב ליצור תולדה, ואילו תולדה איננה יכולה ליצור תולדה אחרת.

7 קשיים בהסבר השני (אבות ותולדות)

- א. תרומה וקודש: אם אכן אין טומאה ברמות נמוכות יותר מאבות ותולדות, כיצד ייתכן שתרומה וקודשים יכולים להיטמא כשלישי ורביעי? עיין בספרו של מ"ר הרא"ל (שיעורי הרא"ל שם עמ' 87-91) שהציע שבתרומה וקודש כלל אין צורך להעביר את הטומאה, אלא הם **נפסלים** מעצם המגע והחיוכו בדבר טמא. לדיון נרחב בחלוקה זו בין 'טמא' לבין 'פסול', עיין בשיעור בעניין "טמא ופסול". לחילופין, ניתן לתרץ לפי שיטת הרמב"ם ששלישי ורביעי בטומאה הם דרבנן בלבד (עי' לעיל בהערה 3). במידה ונגביל את הגישה הזאת לטומאות מדאורייתא, הרי שקיומן של דרגות שלישי ורביעי ברמת הדרבנן אינו בעיית.
- ב. 'חרב כחלל': כלי מתכת (ולדעת הרמב"ם (הל' טומאת מת ה:ג,1) אף שאר כלים חוץ מכלי חרס) שנוגעים במת הופכים להיות אבי אבות הטומאה כמו המת עצמו, ומטמאים אדם וכלים להיות אבות הטומאה (אהלות א:ג, נזיר נג:). לפי ההבנה של היחלשות הטומאה דין זה מובן – ייתכן שכלי מתכת מעבירים את עוצמת טומאת המת בייעילות אדירה ולכן רמת הטומאה משתמרת תוך כדי ההעברה. אולם, במידה ונבין שאין מושג של 'תולדה לתולדה' נתקלים בבעיה: אותו כלי מתכת קיבל טומאה מהמת, ולכן נחשב 'תולדה', ועכשיו יכול לטמא בני אדם וכלים להיות אבות הטומאה וליצור 'תולדה לתולדה'. בנוסף, אותם בני אדם וכלים יכולים לטמא אף הם דבר אחר ובכך בהחלט ליצור 'תולדה לתולדה'. (עי' בתוס' (ב"ק ב: ד"ה דאילו), ובשיעור בעניין "חרב כחלל").
- ג. אוכל עושה ראשון לטומאה: אוכלין, משקין וכלי חרס אינם יכולים להיות אבות הטומאה, ולכן כשהם נוגעים במת הם מקבלים טומאת ראשון, ולא טומאת אב. לדעת רש"י (פסחים יז. ד"ה רבינא) ותוס' (שם ד"ה רביעי) אוכל שנגע במת יכול לטמא חפץ אחר כאב ולהפוך אותו לראשון, חרף העובדה שאין בכוחו של האוכל לטמא אדם או כלים כמו אב רגיל (הרמב"ם (הל' שאר אבות הטומאה י:ט) חולק עליהם וסבור שאוכל תמיד עושה שני, עיין להלן בהערה 17).

ד. מרכזיות האדם בעולם הטהרות

שתי הגישות שהצגנו אינן מסבירות את הסיבה לדינים אלו ואת ההיגיון שבהם. למשל, יש להעלות שלוש שאלות:

1. מדוע אוכלין לא יכולים להיות אב הטומאה? אם הם מסוגלים לקבל טומאה חלשה (ראשון ושני), מדוע אינם מסוגלים לקבל טומאה חזקה יותר (אב הטומאה)?
 2. מדוע אדם וכלים אינם מסוגלים להיות שני ושלישי?
 3. מדוע כלים שונים מקבלים טומאה ברמות ובדרכים שונות?
- אם כן, עלינו להציע פירוש אחר לדרך העברת הטומאה. נראה כי ההסבר לדיני העברת הטומאה מבוסס על השקפה שלפיה האדם הוא מרכז עולם הטהרות. לפיכך, דברים

אפשר להסביר שאוכלין ומשקין הם יותר רגישים לקבל טומאה ויכולים לקבל את הטומאה הזאת. אך, אם לא נקבל את ההסבר של היחלשות הטומאה, קשה מאד להסביר את דעת רש"י ותוס'. ברור מהגמ' בב"ק (ב:) ומהרמב"ם (הל' טומאת מת ה:ז) שכל אב הטומאה מטמא אדם וכלים. אם כן, מדוע האוכל הזה מטמא רק אוכלין ומשקין, ואינו מטמא אדם וכלים? על כרחינו, צריכים להגיד שאוכל מוגדר כ'תולדה', ולא כאב, ולמרות זאת עושה ראשון לטומאה, דהיינו 'תולדה לתולדה'.

ד. **השוואה בעייתית:** שיטה זו מסיקה מההשוואה שנעשתה בין שבת וטומאה שאין 'תולדה לתולדה' בטומאה, כפי שאין 'תולדה לתולדה' בשבת. אך, ההשוואה הזאת בעייתית מאד. זאת משום שקיים הבדל מהותי בין 'תולדה' בשבת לבין 'תולדה' בטומאה. בשבת מדובר בתולדה עקרונית – **התולדה היא בעלת קשר מושגי עם האב**. לעומת זאת, בטומאה מדובר בתולדה מעשית-טכנית – **התולדה היא תוצאה סיבתית מהאב**.

'תולדה' בשבת היא הפיתוח העקרוני של אב המלאכה: התורה אסרה את העיקרון של אב מלאכה ספציפי הנעשה במלאכת המשכן, כמו הוצאה, וחד"ל הבינו שכל מלאכה השייכת לאותו עיקרון, כמו הכנסה שהיא תולדת הוצאה (שבת צו:), אסורה גם כן. 'תולדה' בטומאה, לעומת זאת, היא ההמשך המעשי של הטומאה המקורית מבחינת המגע הפיזי, ואין צורך בקשר עקרוני בין האב לתולדה. הגמרא (ב"ק ב-ב:) קובעת שבשבת "תולדותיהן כיוצא בהן" ואילו בטומאה "תולדותיהן לאו כיוצא בהן". לכאורה ההבדל הזה מבוסס על דברינו כאן, שמשמעות המונח 'תולדה' בשבת ובטומאה שונה באופן מהותי.

יש כאן בעיה כפולה. ברמה אחת, למרות שבמידה מסוימת הגמ' בב"ק (שם) משווה בין תולדות בשבת ותולדות בטומאה, זוהי השוואה בעייתית וקשה להסיק חידושים מכך. מעבר לזה, עצם החידוש בעייתי, שכן מסתבר שאין תולדה לתולדה דווקא בהלכות שבת שלגביהן מדובר בפיתוח עקרוני ומושגי. אם נפתח ונרחיב את העיקרון כמה וכמה פעמים, אז נגיע למצב שבו התולדה בכלל לא דומה לאב המקורי, וכמובן מצב כזה בלתי אפשרי בשבת. לעומת זאת, בטומאה מדובר בהמשך מעשי שאינו חייב להיות דומה לאב המקורי, וממילא אין בעיה בתולדה לתולדה.

מקבלים טומאה על פי מידת קרבתם לאדם ומעמדם כמשמשיו. **ככל שהחפץ הוא בעל קשר ישיר יותר לאדם, כך הוא מסוגל לקבל טומאה ברמה גבוהה יותר.** כמו כן, חפץ כזה אינו מסוגל להכיל טומאות ברמות הנמוכות. מאידך גיסא, דברים הנמצאים במעגלים החיצוניים (כגון אוכל ומשקה) עלולים לקבל טומאה דוקא ברמות הנמוכות (ראשון והלאה), אבל אינם מסוגלים לקבל טומאה כאב. באופן הזה, נחלק את החפצים בסביבת האדם לחמש קבוצות:

- א. **האדם ומעשיו** – דברים אלו הם הכי קרובים לאדם. הנציג המרכזי בקבוצה זו הוא האדם עצמו, אך גם כלי מתכת שייכים לקבוצה זו, משום שיצירתם דורשת פעולה טכנולוגית מתקדמת ביותר, ואף החומר עצמו אינו מוצר טבעי, בניגוד לעץ ועור שנמצאים בטבע. חרס אכן נוצר על ידי אדם בפועל, אבל הוא דומה לכלי אדמה ולכן קשה להגדיר אותו כנוצר על ידי אדם.
- ב. **משמשי האדם** – חפצים אלו עשויים לתשמש האדם עצמו. בקבוצה זו נכללים אוהל, משכב ומושב, שכולם משמשים את האדם עצמו באופן ישיר. כמו כן, כלי שטף⁸ נחשבים למשמשי האדם מפני שיש במינם משמשים את האדם באופן ישיר, כגון סולם וכדו'.
- ג. **משמשי משמשיו** – חפצים אלו לעולם לא משמשים את האדם באופן ישיר, אלא משמשים את משמשי האדם. בקבוצה זו נכללים כלי חרס, שמטרתם היא להחזיק אוכל. יש כמה כלי שטף ששייכים לקבוצה זו גם כן, כגון כוס משמש את המים שבתוכו, אך כפי שראינו יש כלי שטף משמשים את האדם באופן ישיר. לכן, נראה שלכלי שטף יש מעמד ביניים, כפי שיבואר להלן.
- ד. **חפצים רחוקים** – חפצים אלו צריכים סיוע מכלי אחר כדי להיות שימושיים. בקבוצה זו נכללים משקין, שהרי אי אפשר להשתמש בהם ללא כלים אחרים. לעתים אדם אוחז באוכל ללא סיוע מכלי, אך לעתים הוא אוחז בו דוקא באמצעות כלי. כיוון שכך, אוכלין יותר קרובים לאדם מאשר משקין, אבל אינם ברמה של כלים, כפי שיבואר להלן.

8 המונח "כלי שטף" מורה על כך שהכלי יכול להיטהר במקוה, כגון כלי עור וכלי עץ, ולכן שייך לכל דברים שנטהרים במקוה. כמובן, כלי מתכת ניטהרים במקוה אף הם, אך בשיעור זה נוציא אותם מהכלל הזה מכיוון שיש להם מעמד גבוה של "מעשה אדם", והמונח "כלי שטף" יתייחס רק אל כלי עץ ועור וכדו'.

ה. **חפצים מופקעים** – חפצים אלו שייכים לטבע, והם מופקעים משליטת האדם. בקבוצה זו נכללים כלים העשויים מאדמה ואבנים, בעלי חיים ודברים המחוברים לקרקע.

הגיון דיני טומאה

על פי מערכת זו, ניתן להסביר חלק מכובד מדיני הטומאה והטהרה. באופן כללי, ככל שחפץ קרוב יותר לאדם, כך גדלה יכולתו להיטמא ברמה גבוהה:

א. **אדם** – בחייו האדם יכול להיטמא כאב וראשון מדאורייתא, ולאחר מותו הוא נחשב 'אבי אבות הטומאה'.⁹

ב. **כלי מתכת** – מוגדרים כ'מעשה אדם' מפני שיצירתם **דורשת** **טכנולוגיה מתקדמת**. לכן, בניגוד לשאר כלים, כלי מתכת יכולים להיטמא כאבי אבות הטומאה. כאשר כלי מתכת נוגעים במת חל דין "חרב כחלל" והם נחשבים כמו המת עצמו, כך שהם מטמאים חפצים אחרים להיות אב הטומאה (אהלות א:ג, נזיר נג:).¹⁰ **טומאת כלי מתכת נובעת מעצם זהותם כ'מעשה אדם' ולא מיכולתם לשמש את האדם. לפיכך:**

1. פשוטי כלי מתכת, שאין להם בית קיבול, מקבלים טומאה, ואין דרישה שיהיו כלי-קיבול כדי להיטמא (כלים יא:א). זאת משום שטומאתם לא תלויה בהיותם שימושיים, אלא במעמדם כ'מעשה אדם'.

2. כלי מתכת שנשברו ותוקנו, 'טומאה ישנה' חוזרת אליהם והם טמאים שנית (שם). השבירה לא הורסת לחלוטין את מעמדם כ'מעשה אדם', ולכן הטומאה לא פוקעת לגמרי וחוזרת אליהם לאחר תיקונם. לעומת שאר כלים ששבירתם החזירה אותם לטבע מפני שאינם שימושיים, כגון כלי עץ שנשבר וכעת הינו עץ בעלמא, הרי כלי מתכת שנשברו עדיין מהווים תוצרת תעשייתית של אדם. אמנם, הטומאה הזאת היא מדרבנן (עי' שבת טז), אבל סיבת החומרא המיוחדת

9 כך נהוג לכנות את המת, אבל ביטוי זה הוא כנראה המצאתו של רש"י (למשל, שבת טו. ד"ה ואין טמא, בבא קמא ב: ד"ה וטמא מת) שהרי אינו מופיע בשום מקור חז"ל. הרמב"ם לא השתמש במונח הזה בכלל. ייתכן ורש"י אימץ את ההבנה של היחלשות הטומאה, ולכן המציא את הביטוי הזה כדי להסביר שהנוגע במת נעשה אב הטומאה בגלל שיש טומאה חזקה יותר במת עצמו.

10 זוהי שיטת רוב הראשונים, אך הרמב"ם (הל' טומאת מת ה:ג) חולק וסובר שגם שאר כלים שייכים לדין "חרב כחלל". עיין בשיעור שמוקדש לנושא זה.

בכלי מתכת אינה ברורה.¹¹ לטעמנו לא יכלו חז"ל לגזור על שאר מיני כלים מפני שבשבירתם הם 'חוזרים לטבע'.

3. כלי מתכת טמאים אף אם הם "באים במידה", כלומר שהם כבדים כל-כך עד שקשה מאד להזיזם כשהם מלאים (תוספתא כלים (ב"מ) א:א, רמב"ם הל' כלים א:ט). זאת משום שטומאתם איננה תלויה בעובדה שהם מחזיקים חפצים אחרים אלא בשימושם את האדם.

4. "גולמי כלי מתכת", דהיינו כלים שראויים לשימוש אבל טרם נגמר עיבודם לגמרי, אינם מקבלים טומאה, שלא כגולמי שאר כלים (חולין כה). ניתן להבין שעד שלא הסתיימה יצירתם הם לא מוגדרים כ"מעשה אדם" באופן מלא, ולכן הם לא נטמאים.¹²

ג. **אוהל, מושב ומשכב** – דברים אלו משמשים את האדם באופן ישיר, ולכן נטמאים כאב (עי' שבת כז: לגבי אוהל, רמב"ם הל' מטמאי משכב ומושב א:א).

ד. **כלי שטף** (חוץ מכלי מתכת) – יש כלי שטף שמשמשים את האדם בלבד (כגון סולם), יש שמשמשים את משמשיו בלבד (כגון כוס) ויש שמשמשים גם את האדם וגם את משמשיו (כגון שולחן). משום כך, **יש לכלי שטף מעמד ביניים**. מפני שבקבוצה זו יש כלים שמשמשים את האדם אזי כל כלי שטף יכולים להיטמא כאב. אמנם, בדיני כלי שטף משתקף צירוף צדדים של קירבה לאדם וריחוק ממנו:

1. פשוטי כלי שטף – בדרך כלל, פשוטי כלי שטף אינם מקבלים טומאה (כלים טו:א), אבל קיימות חריגות רבות מן הכלל:

• מדרס – חפצים המיוחדים לשכיבה וישיבה של אדם, נטמאים בטומאת מדרס מן התורה אפילו אם אין להם בית קיבול, ואף נטמאים בשאר טומאות (נדה מט.)¹³.

11 עי' בר"ש (כלים ב:א) שהביא שלשה הסברים בנידון.
12 לסברתנו גולמי כלי מתכת קלים מבחינה הלכתית ולא רק מציאותית. כך הצענו בשיעור בעניין "טומאת כלים", שגולמי כלי מתכת נחשבים 'כלים' ולמרות זאת אינם מקבלים טומאה. כאן נציין רק את דברי התוספתא (כלים בבא קמא ז:ז) שגולמי כלי מתכת מוגדרים ככלים בכל התורה כולה (לגבי הצלת צמיד פתיל ונטילת ידיים) אלא שהם טהורים.

13 הרמב"ם (הל' כלים כג:א, א:י) סבור שאם אין למדרס בית קיבול אזי רק טומאת מדרס היא דאורייתא, ואילו שאר טומאות הן מדרבנן. התוס' (ערובין לא. ד"ה בפשוטי) סוברים שבכלים המיוחדים לישיבה ושכיבה (מדרס), גם טומאת מגע וגם טומאת מדרס קיימות מדאורייתא.

- משמשי אדם ומשמשי משמשיו – חפצים המשמשים גם את האדם וגם את משמשיו, כגון שולחן שמניחים עליו אוכל וגם נסמכים עליו בשעת האכילה, מקבלים טומאה (עי' רמב"ם הל' כלים ד:א).¹⁴ פשוטי כלי שטף המשמשים את משמשי האדם ולא את האדם עצמו מקבלים טומאה, בתנאי שהם שימושיים שלא בשעת מלאכת הכלי, כגון תיק לסכין (שם). אולם, כלי עץ פשוט המשמש את האדם בלבד, כגון סולם, טהור (שם).
- בכל אופן, הרי שכלים אלו לא טמאים כולם ולא טהורים כולם, אלא נמצאים במעמד ביניים.
- 2. כאמור, כלי שטף זקוקים לבית קיבול או תשמיש אחר בכדי להיטמא. תנאי זה משקף מרחק מהאדם, שהרי כלי שטף אינם סובבים את האדם בגין עצם זהותם אלא בגין יכולתם לשמש אותו, בניגוד לכלי מתכת. לפיכך:
 - גולמי כלי שטף מקבלים טומאה (חולין כה). מפני שאף הם שימושיים.
 - כלי שטף ה'באים במידה' טהורים (כלים טו:א), משום שחוסר היכולת להזיז אותם מוציא אותם לגמרי מיכולת שימוש לאדם. כאמור, לכלי שטף יש מעמד ביניים. בקצה האחד, כלי מתכת מקבלים טומאה מפני מעמדם כ'מעשה אדם' ולא מפני תשמיש כלשהו, ולכן הם מקבלים טומאה אף כשהם 'באים במידה'. בקצה השני, כלי חרס מקבלים טומאה גם אם 'באים במידה' מפני שהם עשויים לאחסון חפצים באופן קבוע ואינם צריכים להיטלטל. באמצע נמצאים כלי שטף, שעשויים לאחסון דברים באופן ארעי וצריכים להיטלטל, וממילא אם האדם לא יכול להזיז אותם אזי הוא לא יכול להשתמש בהם. מאחר שכלי שטף הבאים במידה אינם משמשים את האדם, הם לא מקבלים טומאה.

14 נחלקו הראשונים בתוקף הטומאה, וכדברי המאירי (ב"ב סו. ד"ה טהרת): "טהרת פשוטי כלי עץ או טומאתם – הדברים מבולבלים בה ביד מפרשים":

1. הרמב"ם (הל' כלים א:י), התוס' (ערוגין לא. ד"ה בפשוטי), הריטב"א (סוכה יב: ד"ה ועיקרון של דברים) וסוברים שהוא מדרבנן, והדרשה בתורת כהנים (שמיני פרשה ו' ז:ד) היא "אסמכתא בעלמא".
2. הרשב"א (שו"ת א:קצה) ודעות המוזכרות בתוס' (ב"ב סו. ד"ה שאני) וברמב"ן (שם ד"ה הא) סוברים שהיא מדאורייתא.
3. הרשב"ם (בבא בתרא סו. ד"ה לעולם) סובר שאין טומאה לפשוטי כלי שטף אפילו מדרבנן, אלא באותם הראויים למדרס. דעה זו קשה מאד, שהרי הרשב"ם מפרש את המשנה הרלוונטית (כלים טו:ב) כאילו מדובר בכלי מתכת, למרות שעל פי ההקשר נראה שמדובר בכלי עץ.

- כלי שטף מיטהרים בשבירתם וטומאה ישנה לא חוזרת אליהם (שם), שהרי כשנשברו חזרו להיות חלק מהטבע כעצים ואבנים בעלמא.
 - ה. כלי חרס – כלי חרס משמשים את משמשי האדם, ולא את האדם עצמו, ולכן אינם יכולים להיות אב הטומאה (עיי' רמב"ם הל' טומאת מת ה:ו). לפיכך:
 1. פשוטיהם טהורים ללא יוצא מן הכלל (כלים ב:ג, רמב"ם הל' כלים א:ח), מפני שפשוטי כלי חרס אינם יכולים לשמש לשום צורך ולכן אינם בסביבת האדם.
 2. כלי חרס מטמאים ומקבלים טומאה מתוכם ומאוורים, אבל אינם מקבלים טומאה מגבם (כלים ב:א),¹⁵ מפני שטומאתם קשורה רק לתוכם ולתשמישם ככלי קיבול.
 3. השבירה מטהרת כלי חרס ו'טומאה ישנה' לא חוזרת (שם).
 4. כלי חרס הבאים במידה טמאים, למרות שאינם יכולים להיטלטל (עיי' שבת פג:). טעם הדבר הוא שהם עשויים לשמור חפצים כך שהאדם עדיין יכול להשתמש בכלי חרס הבאים במידה.
 - ו. אוכלין – לעתים אדם אוחז באוכל בידו ללא סיוע מכלי, ולעתים הוא אוחז בו באמצעות כלי.¹⁶ כיוון שכך, אוכלין רחוקים יותר מאשר כלים, ולכן מקבלים טומאה רק כראשון ומטה (רמב"ם הל' שאר אבות הטומאה י:ט) ואינם יכולים לטמא אוכל אחר מן התורה (פסחים יד), למרות שהם יכולים לטמא משקין מדאורייתא.¹⁷
-
- 15 לפי רוב הראשונים כלי חרס יכול לטמא דברים אחרים מגבו, כפי שנאמר בתו"כ (שמיני פרשתא ז' ח:ח), אך דעת הרשב"ם שמובאת בתוס' בבכורות (לח. ד"ה הרי הוא ככלי) היא שאינו מטמא מגבו כלל ועיקר.
- 16 הרא"ל (שיעורי הרא"ל טהרות עמ' 49-50) בהקשר אחר מעלה נקודה נוספת להסביר את קולתם של אוכלין יותר מאשר כלים. הוא מסביר "שהכלי במהותו הוא תוצר מלאכותי – יציר כפיו של אדם, בעוד שאוכלין במהותם הם דברים טבעיים".
- 17 הרמב"ם (הל' שאר אבות הטומאה י:ט) פוסק: "האוכלים לא יהיו אב טומאה לעולם, לא מדברי תורה ולא מדבריהם". אמנם, רש"י (פסחים יז. ד"ה רבינא), רבנו שלמה בן היתום (מובא בתוס' ר"ד שם) ורבנו גרשום (כריתות יג. [נדפס בדף יד: ד"ה אבל אכל אוכלין, בסוף העמוד]) סבורים כי אוכל יכול להיות אב הטומאה. התוס' (פסחים יז. ד"ה רביעי) מציעים שאוכל שנגע במת אכן טמא ברמת אב הטומאה ועושה ראשון לטומאה, ובכל זאת אינו מטמא אדם וכלים. עיין לעיל בהערה 7 בקושי ג'. על כל פנים, לפי דברינו כאן יש דין מיוחד ועקרוני שאוכלין לא יכולים להיות אב, ואין זה דין טכני שבמקרה אין שום אפשרות הלכתית להיטמא כאב. ניתן להביא ראיה לכך מהגמ' בחולין (קכט).

ז. **משקין** – האדם תמיד צריך אמצעי (כמו כוס) כדי להשתמש במשקין. לכן, מדאורייתא הם אינם יכולים לטמא דבר אחר (רמב"ם הל' שאר אבות הטומאה ז:א), ולדעת רב בגמ' (פסחים טז.) הם לא מקבלים טומאה מן התורה בכלל.¹⁸ הרמב"ם (הל' טומאת אוכלין א:ד) פוסק שרק שבעת המשקין החשובים¹⁹ מקבלים טומאה, ושאר משקין לא מקבלים טומאה בכלל אפילו מדרבנן.²⁰ זאת משום שמשקין הם רחוקים ביותר מהאדם, ולכן רק החשובים מהם (שבעה משקין) יכולים להיטמא.

טהרת הטמא

הגמ' בשבת (דפ.) קושרת את העובדה שכלי חרס אינם נטהרים במקווה לעובדה שאינם נעשים אב הטומאה.²¹ ניתן להבין כי קיים קשר מושגי בין רמת הטומאה לדרך הטהרה. בדרך כלל, החמור בטומאה הוא קל בטהרה. כלומר, דבר שמקבל טומאה ברמה גבוהה, נטהר גם בדרך קלה יותר. זהו פועל יוצא לכך שחפצים מקבלים טומאה כפי קירבתם לאדם, ומיטהרים מטומאתם כפי מרחקם מהאדם.²²

שקובעת שאוכלין יכולים להיטמא כאב כשהם נעשו משכב הזב או תקרובת עבודה זרה, אבל "טומאתה לאו דאורייתא, דאי סלקא דעתך דאורייתא היא, מצינו לאוכלין שמטמאין טומאה חמורה". יוצא מהגמ' שאי אפשר שטומאות אלו תהיו מדאורייתא, משום שיש דין מיוחד שאוכלין לא יכולים לקבל טומאת אב מדאורייתא, אף במקרים שבהם היו ראויים להיטמא כאב.

18 הרא"ל (שיעורי הרא"ל טהרות עמ' 76-77) מעלה את האפשרות שטומאת משקין חלשה יותר משום שא"א לדבר על יחידה של משקין, משא"כ באוכל, ומכיוון שאין צירוף ממילא אין להם את השיעור הדרוש כדי לקבל טומאה. הסבר זה קצת דחוק, מפני שקיים מושג של צירוף משקין בכמה תחומים כמו במקוואות וברביעית דם מת. עיין בסוגייה בגיטין (טז.).

19 המשנה במכשירין (ד:ו) מונה את המשקים האלה: טל, מים, יין, שמן, דם, חלב ודבש דבורים.

20 הראב"ד (השגות שם) חולק עליו וסובר שאף שאר משקין (כמו מי פירות) מקבלים טומאה. אולם, לא ברור אם זאת משום שהם נחשבים כמים, או מפני שגם שאר משקין מקבלים טומאה בפני עצמם. יתכן שמעמד מי פירות תלוי במחלוקת התנאים במקרה שבו מי פירות התערבבו עם קצת מים (תוספתא מכשירין א:ז, ועי' בר"ש מכשירין ב:ג), האם הולכים אחר הרוב או אחרי טיפת המים. אם נבין שמי פירות נחשבים למים, אז מסתבר ללכת אחר טיפת המים. בכל אופן, אם נתפוס את כיוון הראשון, יוצא שברמה עקרונית רק שבעת המשקין מקבלים טומאה ואף לדעת הראב"ד משתקף מרחק המשקין מהאדם.

21 עי' בתוס' (שבת פד: ד"ה מה פכין) ובסוגייה בנידה (כח:), בעירובין (קד:) וברש"י (עירובין קד: ד"ה לא).

22 כך יוצא מהסוגייה בעירובין (קד:) בה נאמר שהמכניס שרץ או כלי חרס למקדש אינו חייב מפני שאין דין של שילוח מחנות לגבי חפץ שאין לו טהרה במקווה. ברור שטומאת שרץ חמורה יותר מטומאת כלי שטף, שכן כלי שטף יכול להיות ראשון ואילו שרץ הינו אב הטומאה, ולמרות זאת

- א. **אבות הטומאה** – חפץ שיכול לקבל טומאה ברמת אב נטהר ע"י טבילה במקווה (עי' רמב"ם הל' מקואות א:א), חוץ ממקורות הטומאה כגון שרץ ונבלה וכו'. זוהי דרך הטהרה הקלה ביותר. בקבוצה זו נכללים האדם החי, כלי מתכת וכלי שטף. כאמור, חפצים אלו הם קרובים לאדם, ולכן מיטהרים באופן קל.
- ב. **כלי חרס** – המשנה בכלים (א:ב) קובעת ביחס לכלי חרס כי "שבירתן היא טהרתן", וטבילה במקווה לא מועילה לטהר אותם. זאת משום שהם רחוקים יותר מהאדם מאשר אבות הטומאה.
- ג. **אוכלין** – אפילו שבירה אינה מועילה לטהר אוכלין (עי' ת"כ שמיני פרשה ז' ח:ג), והם נטהרים רק משנפסלו לאכילת כלב (רמב"ם הל' טומאת אוכלין ב:יח).²³ ניתן להסביר זאת בכך שהם רחוקים עוד יותר מאשר כלי חרס, כפי שמבואר לעיל.
- ד. **משקין** – משקין טמאים טומאה עולמית, ולא נטהרים אף משנפסלו לאכילת כלב (שם ב:כא).²⁴ זאת משום שהם הכי רחוקים מהאדם.²⁵

שרץ אינו משתלח מן המקדש. הנימוק לכך בגמ' הוא הפסוק במדבר (ה:ג) "מזכר עד נקבה תשלחו", והגמ' דורשת שהוא מתייחס רק למי שיש לו טהרה במקווה. לכאורה הכוונה היא ששרץ וכלי חרס אינם בסביבת האדם ולכן אינם בכלל "מזכר עד נקבה", והראיה לכך היא שאין להם טהרה במקווה. ומכאן, שהיכולת להיטהר במקווה מצביעה על קשר ישיר לאדם.

23 ניתן להביא ראיה לכך שאי-הפקעת טומאת אוכלין על ידי טהרה במקווה ושבירה היא עקרונית מהגמ' בעבודה זרה (נב.). הגמ' שואלת האם אפשר לבטל תקרובת עבודה זרה כדי לטהר אותם. הגמ' מסתפקת בשאלה זו, אבל אומרת שבוודאי אפשר לבטל טומאת כלים "כיון דאית להו טהרה במקווה, טומאה נמי בטלה". יוצא מכך שהגמ' סברה שאף כאשר מנסים לבטל את טומאה באוכלין בפעולה אקטיבית, טומאת אוכלין מתעקשת ועומדת במקומה יותר מאשר בכלים. לכאורה לא מדובר בדין טכני שמתייחס למעשה הטבילה והשבירה בלבד, אלא בדין עקרוני שקשה יותר להפקיע טומאה באוכלין. ולכן, אף ביטול תקרובת ע"ז אינו מועיל לטהר אוכלין מטומאתם, למרות שאין לו שום קשר לטבילה או לשבירה. חידוש נוסף שיוצא מהגמרא הוא שאי הפקעת טומאה באוכל קשור ל"שם אוכל" ולא טומאת אוכלין, שהרי בעבודה זרה מדובר בטומאת עבודה זרה שחלה על האוכל ולא על טומאת אוכלין, ולמרות זאת האוכל אינו נעשה לאב הטומאה. עיין לעיל בהערה 17 שביארנו שאף הפקעת אוכלין מטומאת אב עקרונית.

24 לגבי משקה סרוח עי' בתורת כהנים (שמיני פרשה ח' ט:ד), תוספתא (טהרות ט:יב), ירושלמי בתרומות (יא:ב) ורמב"ם וראב"ד (הל' טומאת אוכלין ב:כא). במקורות אלו יש דיונים ודעות שונות לגבי מעמדו של משקה סרוח שנפסל מאכילת כלב. בכל מקרה, יש חומרה גדולה של משקין על אוכלין בכך שאוכלין שנשטמו מיטהרים כשנפסלו מאכילת כלב, ואילו משקין שנשטמו אינם מיטהרים כשנפסלו מאכילת כלב. משקים יכולים להיטהר ב"זריעה" במקווה (פסחים לד:), אך זהו דין שונה שיסודו בכך שהמים הפכו להיות חלק מהמקווה (עיין פרש"י שם ד"ה מי החג, והמאירי בביצה יז: ד"ה ושיוין).

חיים ומחוברים

הגמרא בחולין (ק"ח:) אומרת שאוכלין המחוברים לקרקע אינם מקבלים טומאה, ויוצא מהמשנה (אהלות א:ו) והרמב"ם (פיהמ"ש, תחלת ההקדמה לסדר טהרות) שגם בעלי חיים אינם מקבלים טומאה. יש לשאול מדוע חיים ומחוברים אינם מקבלים טומאה – האם זאת מפני שאינם נחשבים לאוכלים בכלל, מכיוון שאף אחד לא אוכל אותם, או שמא הם נחשבים לאוכלים אלא שיש דין מיוחד שמפקיע אותם מטומאה? כאמור, ההסבר הכללי שמבוסס על מרכזיות האדם בעולם הטהרות תומך בהבנה שחיים ומחוברים מופקעים מקבלת טומאה.²⁶ על כל פנים, לשאלה זו יש כמה נפקא מינות:

אולם, מהאור זרוע (חלק א' הל' מקוואות של"ה ד"ה וקשיא לי) משתמע שזוהי טבילה גמורה, ודייק היטב ברמב"ם (הל' טומאת אוכלין ב:כא).
 25 פתרונות לכל הקשיים:

תירוצים לקשיים בהסבר הראשון (היחלשות הטומאה):

- א. מדוע חפצים מסוימים רגישים יותר לטומאה מאשר חפצים אחרים? כאמור לעיל, לפי הגישה השלישית חפצים מקבלים טומאה ברמות שונות כפי היחס בינם לבין האדם.
- ב. לפי ההסבר השלישי הפרודוקס נעלם. זאת משום שאדם וכלים מקבלים טומאה גבוהה של אב מאותה סיבה שאינם מקבלים טומאה נמוכה של שני. כמו כן, אוכל אינו נעשה אב מאותה סיבה שהוא יכול להיות שני. כלומר, אדם וכלים קרובים יותר לאדם, ועל כן דווקא מקבלים טומאה ברמה גבוהה יותר ולא ברמה נמוכה.
- ג. כיצד ייתכן שאין הבדל מהותי בין אבות לבין לתולדות? לפי ההסבר השלישי אמנם ישנו הבדל מהותי בין האב לתולדה, שהרי האב מקבל טומאה ברמה זו על סמך היותו בסביבה המיידית של האדם, ואילו התולדה רחוקה יותר ממנו.

תירוצים לקשיים בהסבר השני (אבות ותולדות):

- א. הקושי הזה מבוסס על בעייתיות בקיומה של 'תולדה לתולדה', אך שיטה זו לא רואה בעיה בכך. כלומר, קשה לגישה השנייה כיצד קודשים ותרומה יכולים להיטמא כשלישי ורביעי, שהרי לפי שיטה זו 'תולדה לתולדה' אינה אמורה להתקיים. אולם, הגישה השלישית מאפשרת את קיומה של 'תולדה לתולדה'.
 - ב. גם הקושי הזה מבוסס על בעייתיות בקיומה של 'תולדה לתולדה'. הדין של 'חרב כחלל' קשה להסבר השני שהלא הוא מהווה 'תולדה לתולדה'? אולם, כאמור, השיטה השלישית מאפשרת את קיומה של 'תולדה לתולדה'.
 - ג. לפי הגישה השנייה, אין הסבר מדוע אוכלים ומשקים מקבלים טומאה ברמות נמוכות. אולם, לפי ההסבר השלישי זאת משום שהם רחוקים יותר מהאדם.
 - ד. קושי זה מבוסס על כך שההסבר השני לומד חידושים מתוך השוואה בעייתית בגמ'. אולם, שיטה זו איננה לומדת דברים חדשים מאותה השוואה.
- 26 אם אכן מדובר בהפקעה, יש להסתפק האם הפקעתם של חפצים מחוברים מטומאה נובעת מצד הסברא או מגזיה"כ. הגמ' בחולין (ק"ח:) אומרת: "כשם שאין מקבלין טומאה אלא לכשיתלשו, כך

1. **אוכלים חיים שמתרים באכילה:** הגמרא בחולין (ע"ה) מביאה כמה דוגמאות של

מאכלים שעדיין חיים אבל מותרים באכילה:

א. **בן פקועה:** אם אדם שחט בהמה ומצא בתוכה ולד, הוולד נקרא "בן פקועה" ומותר באכילה אף ללא שחיטה. אמנם, מדרבנן צריך להרוג אותו, אפילו ללא שחיטה, לפני שאוכלים אותו, אבל מדאורייתא אפשר לאכול אותו חי. נחלקו התנאים (חולין ע"ה) האם בן פקועה מקבל טומאת אוכלין או לא. השאלה היא מה גורם לטומאת אוכלין – היכולת להיאכל כשלעצמה, או **היציאה מעולם החי והמחובר?** לכן, מצד אחד אפשר לאכול בן פקועה ולכאורה יקבל טומאת אוכלין. מאידך, הוא עדיין חי, והרי כלל בדינו שחיים ומחוברים אינם מקבלים טומאה.

ב. **דג מקרטע:** נחלקו בית שמאי ובית הלל (עוקצין ג"ח, חולין ע"ה) אם דג מקרטע, דהיינו דג ניצוד שנמצא במקום יבש אבל עדיין חי, מקבל טומאת אוכלין. לפי ב"ש הדג מקבל טומאה כבר משניצוד, ואילו לפי ב"ה אינו מקבל טומאה אלא עד שימות. לכאורה המחלוקת כאן היא אותה מחלוקת לגבי בן פקועה. מצד אחד, דג זה ראוי לאכילה וגם אין איסור בדבר. מצד שני, למעשה הוא עדיין חי וייתכן שאינו מקבל טומאת אוכלין על סמך דין מיוחד שחיים ומחוברים אינם מקבלים טומאה.

ג. **מפרכסת:** בהמה שנשחטה ועדיין נעה ומפרכסת מותרת באכילה מפני שהיא שחוטה, למרות שכנראה היא חיה. אמנם, הגמרא (חולין קכ"א) אומרת שהיא מקבלת טומאת אוכלין למרות שאינה מקבלת טומאת נבילה, ולכאורה מוגדרת כחיה.²⁷

דברים אלו הינם מותרים באכילה, אבל הם עדיין חיים. אם נאמר שאין להם טומאת אוכלין, נצטרך להבין שהם מופקעים מטומאה כתוצאה של הלכה מיוחדת שחיים ומחוברים אינם יכולים לקבל טומאה. לעומת זאת, במידה ויש להם טומאת אוכלין הרי שאפילו חיים ומחוברים יכולים להיטמא כל עוד הם ראויים לאכילה, מפני שעדיין יש להם את השם אוכל'.

אין מקבלין הכשר אלא עד שיתלשו", ועי' ברש"י, תוס' ורמב"ן (שם ד"ה וכשם). עיין גם בדברי רש"י (ויקרא י"א:לח ד"ה וכי יתן). בראשונים הנ"ל מובא הנימוק, שאם מחובר מקבל טומאה אז הכל יהיה טמא, ולכן לא יתכן שחפצים מחוברים מקבלים טומאה.

27 עיין בתוס' (חולין ב: ד"ה ובמוקדשין) שהביאו שתי דעות ביחס למעמד המפרכסת כחיה.

2. **שעיר המשתלח**: נחלקו התנאים (תוספתא פרה ז:ח, זבחים קה.) אם שעיר המשתלח מטמא אוכלין ומשקין בחיים. לפי ר' מאיר, שעיר המשתלח מטמא אוכלין ומשקין למרות שהוא בחיים, ואילו חכמים חולקים מפני שהוא חי, "והחי אינו מטמא אוכלין ומשקין". ניתן להבין שהמחלוקת היא בנקודה זו, האם בעלי חיים מופקעים מעולם הטומאה או לא. לפי ר"מ שעיר המשתלח מטמא אוכלין ומשקין, אך חכמים סבורים שבעלי חיים מופקעים מעולם הטומאה ועל כן לא יתכן שהוא מטמא אוכלין ומשקין כשהוא בחיים.

3. **מחשבה**: כלי או אוכל מסוגל לקבל טומאה רק אם האדם חשב שישתמש בו.²⁸ הגמרא בנידה (ג-ב:) מתלבטת במקרה שבו אדם חשב על אוכל שעדיין חי או מחובר לקרקע, האם האוכל יקבל טומאה לאחר שמת או נתלש או לא. לכאורה, אם חיים ומחוברים אינם נחשבים לאוכל בכלל מפני שאף אחד לא אוכל אותם, סביר לומר שאם אדם אכן התכוון לאכול אותם, המחשבה מועילה ויקבלו טומאה. לעומת זאת, אם חיים ומחוברים נחשבים לאוכל אלא שהם מופקעים מטומאה, נראה שמחשבה לפני שהם תלושים או מתים אינה מועילה.

4. **'יד' לאוכלין**: לפי המשנה בעוקצין (א:א), 'יד' לאוכל, היינו דבר שאוחזים באוכל על ידו (כגון עוקץ), מקבל טומאה; וכאשר ה'יד' מיטמא גם האוכל נטמא. הגמרא בחולין (קכח.) דנה באבר של בהמה שנחתך במקצת, והוא מדולדל. הגמ' שואלת האם הבהמה נחשבת 'יד' של האבר, מכיוון שניתן לאחוז באבר ע"י הבהמה עצמה. התוס' (שם ד"ה בהמה) שואלים מהי ההוה אמינא שהבהמה אינה מוגדרת כ'יד' לאבר? תוספות מסבירים שהיינו חושבים שההלכה תהיה שונה במקרה של בעלי חיים, וכנראה כוונת התוספות היא שניתן לומר שבעלי חיים מופקעים מטומאה ולכן אינם יכולים להיות 'יד' לטומאה. לעומת זאת, אם בעלי חיים אינם מקבלים טומאה מפני שבדרך כלל אף אחד לא אוכל אותם, ניתן לומר שהם מסוגלים להיות 'יד' ואין טעם לחלק בין בעלי חיים ודברים אחרים, שהרי אף להם תורת קבלת טומאה.²⁹

28 ראה את השיעור בענין "מחשבה בטומאה".

29 הגמרא גם שואלת ביחס למחובר האם עץ יכול להיות 'יד' לפרי שלו, וניתן להסביר את השאלה באופן דומה. כלומר, הגמרא מתלבטת האם עץ יכול להיות 'יד', למרות שהוא עדיין מחובר לקרקע. התלבטות זו נוגעת לשאלתנו האם הפרי המחובר מופקע מקבלת טומאה או רק אינו מקבל טומאה בגלל שלמעשה אף אחד לא אוכל אותו.